

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШАПОШНИК ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 81'25:811.111: 81'42: 81'38: 82-93: 82-344

**ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНА ТА ІДІОСТИЛІСТИЧНА
СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ФЕНТЕЗИ
(на матеріалі англомовних текстів сучасної дитячої літератури
та їх українських перекладів)**

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Херсон – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ДЕМЕЦЬКА ВЛАДИСЛАВА ВАЛЕНТИНІВНА
Херсонський державний університет,
декан факультету перекладознавства.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КОЛОМІЄЦЬ ЛАДА ВОЛОДИМИРІВНА
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу з
англійської мови;

кандидат філологічних наук, доцент
РЕБРІЙ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
в. о. завідувача кафедри теорії та практики
перекладу англійської мови.

Захист відбудеться «3» жовтня 2014 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.05 Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, провулок 40 років Жовтня, 47, корп. 5.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27.

Автореферат розіслано «3» вересня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.О. Цапів

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Рефероване дисертаційне дослідження присвячене вивченню специфіки перекладу текстів фентезі, зумовленої їх жанрово-стилістичними та ідіостилістичними особливостями. Теоретико-методологічним підґрунтям роботи слугують розвідки українських та зарубіжних теоретиків і практиків перекладу, присвячені, зокрема проблемам відтворення у тексті перекладу (далі – ПТ) жанрово-стилістичних властивостей оригіналу (далі – ВТ) (В.В. Демецька, В.В. Коптілов, О.І. Макаренко, М.О. Новикова, О.Г. Хан, О.І. Чередниченко, І.М. Шама, І.Є. Шаргай, О.Д. Швейцер та ін.) і питанням передачі у ПТ особливостей авторового ідіостилю (В.С. Виноградов, Л.В. Коломієць, В.Р. Савчин, К.І. Чуковський та ін.). Оскільки у дисертаційній роботі вивчаються проблеми перекладу фентезі на матеріалі текстів дитячої літератури, дослідження спирається на наукові розвідки, присвячені засадам транскодування саме цих текстів (О.В. Дзера, Р.П. Зорівчак, К. Норд, Р. Ойттінен, Е. О'Салліван, А.Є. Потапова, Т. Пууртінен, О.В. Ребрій, Р. Табберт, Л. Фернандез, З. Шавіт та ін.).

У сучасних перекладознавчих студіях висвітлюються питання відтворення онімного простору фентезі у ПТ, насамперед, у циклі творів Дж. К. Роулінг (М.В. Бережна, Т.В. Волкодав та ін.), проблеми передачі окремих лексико-семантичних особливостей жанру фентезі (К.М. Божко, Н.В. Глінка, І.В. Матковська, Ю.Г. Макаренко та ін.), а також з позицій філологічних досліджень – аспекти жанрової природи фентезі (А.Д. Гусарова, Т.В. Жаданова, О.М. Ковтун, С.В. Шамякіна та ін.). Проте на часі відсутні наукові розвідки, де би ґрунтовно досліджувалася специфіка перекладу фентезі, встановлена у результаті його контрастивного аналізу із суміжними жанрами, такими як наукова фантастика та літературна казка. Окрім цього, надзвичайно важливою з точки зору перекладу, однак, зовсім недослідженою на теренах ані українського, ані зарубіжного перекладознавства залишається проблема співвідношення жанрово-стилістичної домінанти (термін М.О. Новикової) фентезі з огляду часткової теорії перекладу, зокрема у зіставленні англомовної та східнослов'янської лінгвокультурних традицій.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної перекладознавчої науки, власне жанрової теорії перекладу, на вивчення особливостей відтворення текстів того чи іншого жанру не тільки з вихідної мови (далі – ВМ) мовою перекладу (далі – ПМ), але також з однієї лінгвокультури в іншу. Актуальність розвідки зумовлена також і тим, що в умовах сучасного історико-літературного процесу існування тенденції до створення текстів з елементами різних жанрів, насамперед, у дитячій літературі, призводить до необхідності дослідження жанрово-стилістичної специфіки перекладу, зокрема фентезі, що уможливило виопрацювання теоретико-методологічної бази для рекомендацій щодо правильної ідентифікації та адекватного відтворення жанрових ознак у перекладі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у рамках комплексної наукової теми кафедри перекладознавства та

прикладної лінгвістики Херсонського державного університету «Сучасна дискурсологія в перекладознавстві та міжкультурній комунікації» (номер держреєстрації 0110U002452), затвердженої Міністерством освіти і науки України. Тему дисертаційної роботи затверджено 31 жовтня 2011 року (протокол № 4) та уточнено 26 травня 2014 року (протокол № 12) Вченою радою Херсонського державного університету.

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки відтворення у перекладі жанрово-стилістичних ознак та особливостей авторового ідіостилю фентезі дитячої літератури.

Досягнення мети потребує розв'язання таких **завдань**:

- установити інваріантні жанрово-стилістичні ознаки фентезі в англomовній та східнослов'янській лінгвокультурних традиціях з позиції перекладознавства;
- окреслити коло перекладацьких труднощів, обумовлених відмінностями жанрово-стилістичної домінанти фентезі у зіставлюваних лінгвокультурних традиціях;
- обґрунтувати комплексну методику дослідження специфіки перекладу фентезі;
- виявити перекладознавчі проблеми, пов'язані з транскодуванням облігаторних елементів хронотопного і характерологічного контекстів фентезі, та проаналізувати особливості їх відтворення у перекладах текстів дитячої літератури;
- виокремити інваріантні лексико-семантичні особливості фентезі та наукової фантастики, і визначити специфіку їх передачі у перекладі текстів дитячої літератури з елементами обох жанрів;
- установити особливості відтворення авторового ідіостилю в перекладі текстів фентезі дитячої літератури.

Об'єктом дослідження постає жанр фентезі у контексті художнього перекладу дитячої літератури з англійської мови на українську.

Предмет вивчення становлять жанрово-стилістичні та ідіостилістичні особливості текстів фентезі дитячої літератури в перекладі.

Матеріалом дослідження слугують англomовні тексти сучасної дитячої літератури, серед яких тексти власне жанру фентезі й фентезі з елементами наукової фантастики (два тексти з циклу Й. Колфера: «*Artemis Fowl*», «*Artemis Fowl. The Arctic Incident*»; п'ять текстів з циклу М. Баклі «*The Sisters Grimm*»: «*The Fairy-tale Detectives*», «*The Unusual Suspects*», «*The Problem Child*», «*Once Upon a Crime*», «*Magic and Other Misdemeanors*») та їх українські переклади. Загальний обсяг досліджуваного матеріалу становить 4473 стор.

Методика дослідження обумовлена метою і завданнями роботи та має комплексний характер, який полягає у застосуванні як загальнонаукових методів (*аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція*), так і лінгвістичних та власне перекладознавчих методів. *Дефінітивний метод* дозволяє навести потрактування ключовим поняттям дисертаційного дослідження. *Контрастивний аналіз* слугує встановленню розбіжностей в організації хронотопного та характерологічного контекстів фентезі у різних лінгвокультурах, а також забезпечує виокремлення

відмінностей фентезі від суміжних жанрів: літературної казки та наукової фантастики. *Компаративний аналіз* залучається з метою виявлення спільних ознак змішованих текстів фентезі в англомовній лінгвокультурі та літературної казки у східнослов'янській лінгвокультурі. *Контекстуальний аналіз* уможливує виокремлення інваріантних елементів фентезі у хронотопному та характерологічному контекстах, а також фентезі й наукової фантастики у лексико-семантичному контексті. *Диференційний метод* слугує відмежуванню лексико-семантичних одиниць (реалій vs квазіреалій, топонімів vs квазітопонімів); *дистрибутивний аналіз* застосовується для визначення характеру функціонування досліджуваних одиниць ВТ і ПТ. *Порівняльно-перекладознавчий аналіз* передбачає порівняння ВТ і ПТ з метою встановлення адекватності / еквівалентності відтворення мовностилістичних одиниць, що постають інваріантними жанровими ознаками та індикаторами авторового ідіостилю. *Компонентний аналіз* забезпечує розкриття семантики лексичних одиниць. За допомогою *лінгвостилістичного методу* виокремлюється стилістична характеристика та емоційне забарвлення лексичних одиниць ВТ і ПТ. *Тезаурусний метод* застосовується для ідентифікації образів міфологічних і фольклорних персонажів, з'ясування їх аксіологічності із залученням міфологічних і тлумачних словників. *Дескриптивний метод* спрямований на висвітлення особливостей функціонування мовностилістичних одиниць ВТ і ПТ, власне інваріантних елементів різних контекстів, та окреслення жанрово-стилістичної та ідіостилістичної специфіки перекладу фентезі дитячої літератури.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому **вперше**:

- здійснено контрастивний аналіз інваріантних жанрово-стилістичних ознак фентезі в англомовній і східнослов'янській лінгвокультурах та зазначено відмінності, які породжують труднощі при відтворенні англомовного ВТ українською мовою;
- окреслено засади відтворення у перекладі хронотопного та характерологічного контекстів фентезі у текстах дитячої літератури;
- виокремлено особливості відтворення у ПТ лексико-семантичних ознак ВТ фентезі з елементами наукової фантастики;
- з'ясовано ідіостилістичну специфіку перекладу текстів фентезі у дитячій літературі.

Наукова новизна одержаних результатів може бути сформульована у таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Жанрово-стилістична домінанта фентезі відрізняється в англомовній та східнослов'янській лінгвокультурних традиціях. Відмінності відзначаються, зокрема у двох жанроформувальних контекстах – хронотопному та характерологічному, які в англомовному фентезі виявляються менш регламентованими за жанрові ознаки фентезі у східнослов'янській лінгвокультурі. Суттєві відмінності інваріанту фентезі важливі з перекладознавчої точки зору, поскільки досягненню адекватності ПТ в умовах розходжень жанрового «портрету» в культурі оригіналу та культурі перекладу слугує залучення креативних трансформацій у межах стратегії перекладу-адаптації.

2. Англomовне фентезі має розгалужену характеристику та охоплює тексти, що відповідають облігаторним ознакам фентезі у східнослов'янській лінгвокультурі, а також такі, що частково відповідають або суперечать їм, виявляючись текстами змікшованого типу. Останні повністю або частково характеризуються ознаками літературної казки у східнослов'янській лінгвокультурі. При перекладі змікшованих текстів фентезі українською мовою із застосуванням репродуктивних стратегій транслят не відповідатиме інваріантним ознакам фентезі у цільовій культурі. Для створення ПТ за жанровим «портретом» фентезі у культурі перекладу необхідно удаватися до перекладу-адаптації.

3. Комплексна методика дослідження специфіки перекладу фентезі передбачає три етапи. На доперекладознавчому етапі визначаються відмінності у жанрово-стилістичній домінанті фентезі у двох лінгвокультурах, а також зіставляються ознаки фентезі й літературної казки, фентезі й наукової фантастики. Виокремлюються інваріантні елементи фентезі та наукової фантастики, які слугують реалізації жанрово-стилістичних ознак на різних рівнях тексту. Другий етап віддзеркалює порівняльно-перекладознавчий аналіз ВТ і ПТ, який залучається з метою визначення адекватності відтворення жанрових й ідіостилістичних особливостей у перекладах текстів дитячої літератури. Третій етап передбачає врахування результатів попередніх етапів дослідження для окреслення засад перекладу фентезі дитячої літератури.

4. Інваріантними елементами хронотопного контексту фентезі постають топоніми і квазітопоніми, та лексеми з темпоральною семантикою як маркери фантастичного художнього часу. Необхідною вимогою до відтворення квазітопонімів та маркерів фантастичного часу в ПТ постає передача їх семантики, а для топонімів – зрозумілість перекладацьких варіантів, що забезпечує розширення лінгвокультурних знань реципієнтів ПТ дитячої літератури. Адекватній передачі промовистих власних імен як інваріантних елементів характерологічного контексту фентезі слугує застосування креативних способів і прийомів перекладу. Для адекватного відтворення міфологічних та фольклорних персонажів у ПТ необхідним є врахування особливостей цих образів, у тому числі їх аксіологічності.

5. Інваріантними елементами лексико-семантичного контексту фентезі постають реалії, квазіреалії, жанрово-марковані елементи, що сприяють реалістичності зображеного вторинного світу фентезі. Для наукової фантастики – це квазіреалії, номінації науково-фантастичного характеру, терміни, термінологічна характеристика лексики. Для транскодування лексико-семантичного контексту ефективним виявляється застосування креативних засобів перекладу, зокрема щодо квазіреалій як інваріантних елементів обох жанрів.

6. Специфіка відтворення авторського ідіостилу в текстах дитячої літератури відзначається такими ознаками, як ампліфікація у трансляті фразеологізмів, емотивних конструкцій, вигуків, питальних речень, що загалом визначає мінімальну міру втручання перекладача. Максимальних змін зазнає ідіостиль автора у ПТ при використанні застарілих і маловживаних слів, а надто – за умов

відтворення нейтральної лексики через застосування вульгаризмів та лайливої лексики, що виявляється недопустимим у текстах дитячої літератури.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що її основні положення та висновки слугують внеском у теорію художнього перекладу (вивчення особливостей відтворення ідіостилю в ПТ дитячої літератури), жанрову теорію перекладу (обґрунтування жанрово-стилістичної домінанти фентезі в перекладі), лінгвістику тексту (виокремлення інваріантних ознак текстового рівня фентезі та визначення їх функціонального навантаження), лексикологію (вивчення квазіреалій, квазітопонімів, термінів, реалій, фразеологізмів), стилістику (визначення особливостей ідіостилю в текстах дитячої літератури, стилістична диференціація ключової для фентезі та наукової фантастики лексики).

Практична цінність дослідження зумовлюється можливістю використання його результатів при перекладі текстів фентезі та фентезі з елементами наукової фантастики, а також у викладанні курсів з теорії та практики перекладу (розділи «Проблеми художнього перекладу», «Переклад безеквівалентної лексики», «Відтворення національно-культурної специфіки у художніх текстах»), стилістики англійської мови («Стилістична лексикологія», «Диференціація словникового складу. Нейтральна та стилістично забарвлена лексика», «Стилістика і переклад»), сучасної літератури Великої Британії і США («Література Великої Британії ХХ–ХХІ ст.», «Література США ХХ–ХХІ ст.»), спеціалізованих курсах з жанрової теорії художнього перекладу, лінгвокультурології, а також при укладанні науково-практичних посібників з художнього перекладу й у науково-дослідних розвідках студентів та аспірантів.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету (2011–2014 рр.), висвітлювалися в доповідях на чотирьох *міжнародних конференціях*: «Мова і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012 р.), «Мова і культура» (Київ, 2012 р.), «Філологічні науки в III тисячолітті» (Будапешт, 2013 р.), «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2014 р.); трьох *всеукраїнських конференціях*: «Переклад у мультикультурному просторі: школи, традиції, перспективи» (Херсон, 2011 р.), «Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур» (Київ, 2011 р.), «Тенденції та напрями в сучасній філології та міжкультурній комунікації» (Херсон, 2013 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 9-ти одноосібних наукових публікаціях, з яких 7 науково-практичних статей опубліковано у фахових виданнях України, 2 статті – у зарубіжних наукових журналах. Загальний обсяг публікацій становить 4,22 др. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації із бібліографією становить 215 стор., обсяг основного тексту – 185 стор. Список використаної літератури містить 275 джерел, із них 225 позицій наукової літератури (у тому числі 74 – іноземними мовами), 36 лексикографічних джерел, 14 позицій ілюстративного матеріалу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання й методи дослідження, викладено основні положення, що виносяться на захист, подано відомості про апробацію результатів дослідження.

Перший розділ «Жанрово-стилістична домінанта фентезі дитячої літератури в перекладі: теоретичний аспект» присвячено розгляду дитячої літератури як об'єкту сучасних перекладознавчих студій, визначенню жанрово-стилістичних ознак фентезі в англомовній та східнослов'янській лінгвокультурних традиціях у перекладознавчому аспекті. Виокремлено відмінності фентезі від суміжних жанрів – літературної казки та наукової фантастики – у хронотопному та персонажному контекстах і висвітлено ідіостилістичну специфіку фентезі у перекладі.

З огляду завдань перекладознавства встановлено, що *жанрово-стилістична домінанта* фентезі, тобто жанровий інваріант, який реалізується у стилі будь-якого тексту цього жанру, різниться з точки зору англомовної та східнослов'янської лінгвокультурних традицій. Відмінності відзначаються, зокрема у двох жанроформувальних контекстах – хронотопному та характерологічному.

В *англомовній лінгвокультурі* ознаки простору та часу фентезі значно варіюються: від зображення виключно вторинного (вигаданого, фантастичного) світу без уточнення часу його існування, одночасного представлення двох світів (і фантастичного, і реального) до чітко окресленого вторинного світу всередині реального. Більше того, для диференціації тексту фентезі, насамперед, достатньо лише спорадичних проявів магії або надприродного, у тому числі на тлі реальності (Н. Гембл, С. Єйтс, М. Ленц, Ф. Мендельсон, М. Ніколаєва, Дж. Тіммерман, П. Хант).

Ознаки характерологічного контексту також жорстко не детерміновані. У текстах цього жанру можуть зустрічатись як окремі казкові герої (чарівники, відьми, живі іграшки або тварини, наділені людською мовою тощо), так і міфологічні персонажі та образи, створені авторовою уявою в рамках певного тексту. Головний герой фентезі почасти виявляється пересічною особою, яка жодним чином не виокремлюється з-поміж інших. У своїй більшості фентезійні персонажі не володіють значною фізичною силою, рідкісними якостями або багатогранними характерами.

У *східнослов'янській лінгвокультурній традиції*, натомість, склалося інше потрактування фентезі та його жанрово-стилістичних особливостей. Хоча жанр фентезі бере свій початок від англомовної традиції, але під впливом жанрових систем східнослов'янських літератур зазнає певних змін. Тому, його жанрово-стилістична домінанта зберігає лише декотрі ознаки з тих, що властиві напрочуд розгалуженому англомовному фентезі. Головно, фентезі у східнослов'янській літературній традиції зорієнтовано за жанрово-стилістичними ознаками на традицію, започатковану Дж.Р.Р. Толкіном. Так, інваріантною ознакою хронотопу постає репрезентація винятково вторинного, фантастичного світу або його

одночасне співіснування з реальністю. Створений авторовою уявою фентезійний світ, попри суттєві розбіжності з існуючими законами природи та уявленнями із сучасної картини світу, виглядає реалістичним. Невід'ємним елементом цього світу виступає магія (Т.В. Волкодав, А.Д. Гусарова, Т.В. Жаданова, О.М. Ковтун, О.П. Крніцина, О.С. Леоненко, М.Й. Назаренко, Т.В. Печагіна, С.В. Шамякина).

Реалістичність вторинного світу досягається шляхом представлення усього комплексу його культурних надбань (мови, літературної спадщини, традицій, вбрання, ритуалів, обрядів тощо), історії розвитку, географії. Облігаторною ознакою постає міфологія вторинного світу, вигадана автором або запозичена з міфосистеми певного народу / народів. Хронотопу фентезі притаманний авантюрний час; події відбуваються у минулому чи у сьогоденні, або ж безвідносно до історичного часу.

Персонажна система фентезі у східнослов'янській лінгвокультурній традиції також більш регламентована за фентезі в англійській лінгвотрадиції. Інваріантною ознакою постає наявність міфологічних і фольклорних героїв або алюзивних до них образів. Як правило, герої фентезі – непересічні особистості, багатогранні у своїх якостях; вони відзначаються розумом, силою, впевненістю. Важлива місія лягає на плечі надзвичайної, унікальної особи, яка від початку має певну винятковість або дивність.

З огляду жанрової теорії перекладу відмінності у сприйнятті жанрово-стилістичної доміанти у різних лінгвокультурах набувають надважливого значення, адже впливають на процес і результат перекладу. Згідно із засадами прагматики перекладу транслят повинен виконувати ті ж самі функції, що й оригінал тексту, здійснювати однаковий з ВТ вплив на реципієнта та у цілому відповідати жанрово-стилістичним очікуванням цільової аудиторії. Це означає, що будь-який ПТ, отримавши жанрове визначення *фентезі*, повинен віддзеркалювати інваріантні ознаки цього жанру саме з точки зору цільової культури, а не вихідної.

У сучасній міжкультурній художній комунікації виникають проблеми відтворення англійського фентезі, яке передбачає такі тексти, що відповідають жанровому інваріанту фентезі у східнослов'янській лінгвокультурі, але й такі, що частково відповідають або суперечать йому. Останні виявляються змікшованими текстами, оскільки мають ознаки фентезі та / або лише літературної казки – суміжного до фентезі жанру в східнослов'янській лінгвокультурі. В англійській лінгвотрадиції сучасності жанр літературної казки взагалі не виокремлюється, а тексти з її ознаками іменують не інакше як *фентезі*, відповідно, окреслюючи жанр фентезі максимально широко. Тому, транскодувач на етапі доперекладацького аналізу повинен правильно ідентифікувати жанр ВТ з точки зору цільової лінгвокультури та у подальшому відтворити у ПТ релевантні ознаки цього жанру.

При перекладі українських текстів фентезі англійською мовою із застосуванням репродуктивних стратегій ПТ відповідатиме жанровим ознакам фентезі у цільовій культурі. Але у випадку зворотного перекладу – англійського фентезі в східнослов'янську лінгвокультуру – результат буде іншим. При

відтворенні змікшованих текстів фентезі українською мовою із застосуванням репродуктивного перекладу вони ідентифікуються цільовою аудиторією як *літературні казки*. Для «прилаштування» ПТ фентезі під жанрово-стилістичні очікування цільової аудиторії за можливості перекладач повинен удатися до перекладу-адаптації, який визначається перекладознавцем В.В. Демецькою як тип перекладу з домінантною прагматичною настановою на мовні та культурні стереотипи реципієнта. У такий спосіб видається можливим трансформувати деякі ознаки ВТ або ампліфікувати на різних рівнях тексту ті жанрові особливості, які виявляються облігаторними для фентезі в культурі перекладу.

Якщо ВТ неможливо піддати перекладу-адаптації та максимально «прилаштувати» його до жанрово-стилістичних очікувань цільової аудиторії без граничного втручання або руйнування авторового задуму, виникає потреба у зміні жанрової приналежності ПТ. Таким чином, змікшовані тексти англomовного фентезі в українському перекладі отримують інше, відмінне від оригіналу жанрове визначення, а саме *літературна казка*.

Другий розділ «Методологія дослідження специфіки перекладу фентезі дитячої літератури» висвітлює методи та принципи, залучені під час наукового пошуку, та репрезентує комплексу методик дослідження жанрово-стилістичної та ідіостилістичної специфіки перекладу фентезі.

Перший етап (доперекладознавчий) передбачає обрання текстів, що слугують матеріалом дослідження, та наведення дефініцій ключовим поняттям дисертаційного дослідження: «дитяча література» і «жанрово-стилістична домінанта». Із застосуванням контрастивного методу аналізу визначаються відмінності на рівні хронотопу та персонажної системи фентезі з точки зору різних лінгвокультурних традицій: англomовної та східнослов'янської. Враховуючи відмінності у двох жанроформувальних контекстах фентезі, індуктивним шляхом встановлюються у цілому відмінності у жанрово-стилістичній домінанті фентезі у двох лінгвокультурах. А звідси, за допомогою дедуктивного методу доходимо висновків, які стосуються жанрової специфіки перекладу фентезі.

Залучення компаративного методу забезпечує виокремлення спільних ознак змікшованих текстів фентезі англomовної лінгвотрадиції та текстів літературної казки східнослов'янської лінгвотрадиції. Шляхом контекстуального аналізу ВТ визначається, за допомогою яких елементів реалізуються інваріантні ознаки фентезі у хронотопному та характерологічному контекстах, а також фентезі та наукової фантастики у лексико-семантичному контексті, позаяк матеріалом дослідження постають як тексти власне фентезі дитячої літератури, так і фентезі з елементами наукової фантастики.

У рамках дефінітивного методу надаються визначення поняттям «реалія», «квазіреалія», «квазітопонім», які постають інваріантними елементами фентезі та наукової фантастики на різних рівнях тексту. Диференційний метод аналізу слугує розмежуванню мовностилістичних одиниць на основі їх відмінних характеристик. За допомогою дистрибутивного аналізу визначається характер функціонування таких елементів, як фентезійні квазіреалії, науково-фантастичні

квazіреалії, топоніми, квazітопоніми, фразеологізми як індикатори авторового ідіостилю.

На другому етапі дослідження (перекладознавчому) застосовуємо порівняльно-перекладознавчий аналіз з метою визначення адекватності / еквівалентності у відтворенні мовностилістичних одиниць, що постають жанровими елементами фентезі й наукової фантастики, та особливостей ідіостилю автора. Висвітлюються також способи і прийоми досягнення адекватності перекладу. Під час комплексного порівняльно-перекладознавчого аналізу ефективно застосовуються структурні методи: дистрибутивний аналіз – для вивчення особливостей функціонування, приміром, okazіоналізмів; компонентний аналіз – для встановлення значення okazіональних лексичних одиниць ВТ шляхом розщеплення на семантичні складові для подальшого встановлення адекватності / еквівалентності їх транспонування у ПТ.

У процесі порівняльно-перекладознавчого аналізу застосовується лінгвостилістичний метод з метою виокремлення стилістичної характеристики і емоційного забарвлення лексичних одиниць ВТ і ПТ. Використання тезаурусного методу забезпечує виокремлення образів фольклорних і міфологічних персонажів у вихідній та цільовій культурах, а також визначення притаманних їм характеристик, їх зовнішності та аксіологічності, що із залученням порівняльно-перекладознавчого аналізу дозволяє встановити адекватність відтворення цих образів персонажів у ПТ.

На третьому етапі із застосуванням дескриптивного методу висвітлюються результати перекладознавчого дослідження, які полягають у встановленні інваріантних жанрових ознак фентезі у хронотопному та характерологічному контекстах, фентезі та наукової фантастики у лексико-семантичному контексті, а також визначенні жанрово-стилістичної та ідіостилістичної специфіки перекладу фентезі.

У третьому розділі «**Відтворення у перекладі жанрово-стилістичних та ідіостилістичних особливостей фентезі дитячої літератури**» досліджено особливості передачі у ПТ хронотопного та характерологічного контекстів фентезі, а також специфіку транспонування лексико-семантичного контексту фентезі й наукової фантастики. З'ясовано особливості відтворення авторового ідіостилю в перекладах фентезі дитячої літератури.

У реферованій роботі встановлено, що *інваріантними елементами хронотопу фентезі* постають топоніми як маркери реального простору, квazітопоніми – маркери фантастичного простору, та лексичні одиниці з темпоральною семантикою як індикатори фантастичного часу.

Для того, щоб проілюструвати специфіку відтворення *топонімів* у текстах фентезі дитячої літератури, наведемо приклад з ВТ «*Artemis Fowl*» Й. Колфера *the Emerald Isle* та його переклад *Смарагдовий острів*. Якщо фонові знання читачів ВТ забезпечують розуміння того, що *the Emerald Isle* – це, власне, острів Ірландія, названий «смарагдовим» чи «зеленим» завдяки своїй пишній рослинності, натомість для читачів ПТ ця інформація залишиться незрозумілою. Втрати на рівні розуміння топоніму спричинять лакуни у сприйнятті всього ПТ,

адже згідно із сюжетом, саме Ірландія має виняткове значення для міфологічних персонажів ВТ. Вони пов'язані з нею своїм корінням, на цій землі почалась історія їхнього народу. У ВТ зазначається: *And if the People were actually related to humans, as another theory had it, odds on it was the Emerald Isle where it started* (с. 69); відповідно, у ПТ: *Одне слово, як стверджує інша теорія походження ельфів, спрайтів, гномів та інших незвичайних створінь, якщо Чарівний Народ і справді пов'язаний з людьми якимись кривими зв'язками, то коренів цієї спорідненості слід шукати не деінде, а саме тут, на Смарагдовому острові* (с. 84). Окрім цього, читачам ПТ, так само, як і читачам ВТ, повинно бути зрозуміло, що йдеться не про загадковий острів із вторинного світу, а про цілком реальну Ірландію.

Для досягнення повного розуміння цільовою аудиторією наведеного топоніму з ПТ перекладачу необхідно було удатися до одного із способів прагматичної адаптації тексту, наприклад, способу ампліфікації. Тоді замість словосполучення *на Смарагдовому острові* можна було зазначити *на острові Ірландія*, або як його ще називають – *Смарагдовому острові* чи інший варіант – *на Смарагдовому острові, тобто в Ірландії*. У такому разі вся необхідна інформація була б наявна у ПТ, та більше того – це сприяло б розширенню лінгвокультурних знань цільової аудиторії. Також перекладач міг пояснити у виносці з тексту, що *Смарагдовий острів – це острів Ірландія, названий так через багатство зеленої рослинності*. Обидва запропоновані нами перекладацькі рішення є виправданими, адже сприяють кращому розумінню ПТ та не суперечать відтворенню хронотопного контексту оригіналу.

У рамках проблематики сучасної теорії та практики перекладу актуальним убачається вивчення особливостей відтворення *квазітопонімів* у ПТ фентезі. Ці власні назви вживаються для позначення географічних об'єктів у вторинному світі фентезі, відповідно вони не мають традиційних перекладацьких відповідників. Для передачі квазітопонімів у ПТ можна скористатися власне перекладом, якщо в основі назви лежить узуальна морфема. В іншому випадку перекладачі удаються до таких перекладацьких трансформацій, як транскрипція / транслітерація + пояснення у коментарях до ПТ. Хоча такі перекладацькі варіанти нівелюють семантику та алюзивність промовистих назв, у ПТ зберігається певна фантастичність, екзотичність, яка опосередковано вказує на приналежність квазітопоніму до вторинного світу фентезі, а коментар, у свою чергу, розкриває їх значення.

Збереження жанрового інваріанту фентезі потребує адекватного відтворення *маркерів художнього часу*. Згідно із сюжетом, у вторинному світі ВТ «*Artemis Fowl*» міфічні створіння для поповнення своїх чарівних сил повинні виконувати особливий ритуал, однією з умов якого виявляється час, коли місяць у повні. Отже, у тексті це становить ознаку фентезійного часу. Підтвердження цьому знаходимо у ВТ, а саме у рядках сакральної для міфічних істот книзі: *From the earth thine power flows, Given through courtesy, so thanks are owed. Pluck thou the magick seed, Where full moon, ancient oak and twisted water meet <...>* (с. 64), у ПТ: *Сила твоя від землі йде, вливається в тебе, Їй за дарунок віддячити треба. В*

повню до закруту річки прийди, Плід чарівний ти під дубом столітнім знайди <...> (с. 78). Хронотопний маркер *full moon* транскодується за допомогою словникового відповідника *повня*, що у даному випадку виявляється адекватним варіантом перекладу.

Проте подекуди цей маркер фентезійного часу частково нівелюється у ПТ: *Though she had never admit it, another possible cause for Holly's irritability was the Ritual. She'd been meaning to perform it for several moons now, but somehow there just never seemed to be time* (с. 32) та його відтворення у ПТ: *Одначе її кепський настрій мав і ще одну (можливу) причину, хоча сама Холлі категорично це заперечила б. Ритуал. Ось уже котрий місяць вона збирається його виконати і ніяк не збереться* (с. 42). Через багатозначність українського іменника *місяць* як *небесне тіло* та як *період часу*, вірогідніше за все у читачів ПТ реалізується саме останнє значення іменника. У такий спосіб нівелюється маркер художнього часу, а саме *повний місяць* або *місяць у повні*. Перекладачу необхідно було удатися до прийому конкретизації, аби адекватно відтворити семантику лексичної одиниці ВТ.

З огляду на проблематику дослідження висвітлені також питання транскодування **інваріантних елементів характерологічного контексту фентезі**: промовистих власних імен та міфопоетичних образів. **Промовисті імена** ВТ Й. Колфера відтворені перекладачем надзвичайно влучно. Так, *Butler*, прізвище слуги та охоронця головного героя Артеміса, транскодоване як *Лаккей*. О. Мокровольський застосував креативний спосіб власне перекладу + інтенсифікації, чим зберіг значення промовистого прізвища. Транскодувач дотримувався стратегії форенізації. У прізвищі *Лаккей* подвоєння літери *к* сприяє тому, що фонетична форма слова постає алюзивною до звучання шотландських прізвищ на кшталт *Маккей*, *Маккензі*, *Маккалох*. Отже, перекладач, відтворивши цілком адекватно у ПТ прізвище *Butler*, не тільки зберіг семантику лексеми в його основі, що постає найважливішим завданням при перекладі промовистих власних імен, а й втілює це значення у відповідній лексичній формі, підкресливши іноземне походження прізвища.

У рамках дослідження встановлено, що оказіональні власні імена характеризують персонажів, їх зовнішність, характер та інші риси. Тому необхідно обов'язково передати їх семантику в ПТ, що виявляється можливим також із застосуванням контекстуальної заміни, компенсації + ампліфікації або оказіонального відповідника, утвореного на основі звукового символізму.

Фольклорні та міфологічні образи персонажів належать до потужних культурно маркованих елементів тієї чи іншої лінгвокультури. Разом із міфами та іншими фольклорними джерелами будь-якому народу притаманна стала система національних персонажів – особлива для кожного етносу. Ці герої, як втілення національної свідомості, у свою чергу, характеризуються за такими ознаками, як зовнішність, функціональна своєрідність, аксіологічність. Розуміння та врахування цих відмінностей у національних фольклорних системах мають важливе значення з перекладознавчої точки зору, адже ПТ повинен відповідати міфопоетичним очікуванням цільової аудиторії. При передачі образу персонажа у

ПТ фентезі транскодувачу необхідно відтворити його у такому образному втіленні, який був би прийнятним та зрозумілим саме для представників цільової культури. Для встановлення цих ознак образу персонажа в нагоді стануть тлумачні та енциклопедичні словники.

У I-му розділі ВТ «*Artemis Fowl*» назви істот із міфології європейських народів таких, як *faury* та *sprite* транскодуються у ПТ як *знахарка* (с. 17, 18, 19), *стара* (с. 17, 18, 21), *старенька* (с. 21), *цілителька* (с. 19), *карга* (с. 16, 19), тобто у будь-якому лексико-семантичному варіанті та будь-яким способом і прийомом перекладу, окрім використання варіантного відповідника *ельфіня* / *ельфійка*. Він є найбільш влучним з огляду на жанр і сутність персонажу. Проте транскодувач нівелює ознаки фентезі у запропонованих ним варіантах.

Далі словосполучення *faury woman* (с. 14) транскодовано як *фея* (с. 19); лексема *sprite* (с. 16, 17) – як *фея-знахарка*, *старенька фея* (с. 23); *fairies* (с. 36, 52) – як *феї та ельфи* (с. 47), *ельфи (феї)* (с. 65) шляхом тотальних лексико-семантичних трансформацій + ампліфікації інформаційного та оцінного значення. Натомість ми вважаємо, що єдиним правильним варіантом перекладу з точки зору особливостей характерологічного контексту фентезі та образу персонажа у ВТ (портретний опис) постає *ельфіня* / *ельфи*. Хоча іменник *faury* має варіантні відповідники *фея*, *чарівниця*, *ельф*, а лексема *sprite* – *ельф*, *фея*; *домовик*; *дух*, *примара*, *мара*, вибір перекладача не можна вважати виправданим. Адже у міфології та фольклорі британців й ірландців *faury* – це загальна назва для антропоморфних істот, які володіють надприродними силами, можуть мати як вигляд карлика, так і вродливої жінки маленького зросту, жити як у лісах, так і під землею. Але у світогляді українців, тобто цільової аудиторії ПТ, такий сукупний образ виявляється незнайомим.

З точки зору слов'янської культури *ельф* та *фея* – зовсім різні міфологічні персонажі, вони відрізняються і за зовнішністю, і за функціями. Феї – це жінки-чарівниці, а ельфи – це маленькі людиноподібні істоти з крильцями, які проводять час у веселошах, або такі, що живуть під землею та займаються ковальством. Доказом цього слугують словникові потрактування обох образів.

Цей висновок виявляється дуже важливим саме в аспекті перекладу, оскільки від вибору відповідника залежить і враження про персонажа. У ВМ лексеми *faury* та *sprite* вживаються для позначення будь-якої з міфічних істот, як-от вродливої жінки-чарівниці або маленького гнома-жителя підземелля, при цьому потрібне значення актуалізується в залежності від контексту вживання. Натомість, лексеми *faury* та *sprite* мають у ПМ кілька варіантних відповідників, які позначають зовсім різні міфічні істоти. І тому, під час перекладу потрібно обрати такий варіантний відповідник з-поміж наявних у словнику – *ельф*, *фея*, *чарівниця*, *дух* тощо, який відповідатиме цілісному образу цього персонажа у тексті, а головне – міфопоетичним і жанрово-стилістичним очікуванням цільової аудиторії.

У контексті реферованого дослідження визначено **інваріантні елементи лексико-семантичного контексту фентезі**, важливі з точки зору перекладу: реалії, квазіреалії та жанрово-марковані елементи, що сприяють реалістичності зображеного вторинного світу фентезі; та **інваріантні елементи лексико-**

семантичного контексту наукової фантастики: квазіреалії, жанрово-марковані елементи (номінації науково-фантастичного характеру), термінологічна характеристика лексики, термінологічні словосполучення.

Квазіреалії як лексичні одиниці на позначення атрибутів фентезійних та науково-фантастичних світів при транспонуванні потребують власне перекладу або креативних способів і прийомів на кшталт контекстуальної заміни та морфологічної кальки. Обрання перекладацьких засобів залежить від того, яка лексема (лексеми) лежить в основі – узуальна або okazіональна.

У результаті порівняльно-перекладознавчого аналізу ВТ і ПТ з'ясовано, що переклад квазіреалій у текстах з ознаками обох жанрів ускладнюється небезпекою підміни у ПТ фентезійних квазіреалій науково-фантастичними та навпаки, адже це слугуватиме порушенню авторового задуму та внесенню змін до хронотопного або персонажного контекстів. Прикладом такої перекладацької хиби є відтворення квазіреалії *shield* («*Artemis Fowl*», с. 32, 53, 56) як *захисний екран* («*Артеміс Фаул*», с. 43, 65, 69). Ця квазіреалія за своєю сутністю виявляється семантичним неологізмом та вживається у ВТ для позначення такого атрибуту фентезійного світу, який здатен зробити міфічну істоту на деякий час невидимою для людського ока. Натомість, приналежність лексеми *екран* до групи технічних термінів змусить читачів ПТ мимоволі віднести явище *захисного екрану* до атрибутів науково-фантастичного світу. Насправді ж, за авторовим задумом так званий *shield* (*захисний екран*) є примарним, неіснуючим та виявляється природною здатністю всіх чарівних істот, властивою їм від народження: *Shielding is really a misnomer. What fairies actually do is to vibrate at such a high frequency that they are never in one place long enough to be seen* (с. 52–53), у ПТ – *Хоча насправді вислів 'зводити екран' – хибний. Ельфи (феї) просто вібрують, пересуваються з такою частотою, що людське око не встигає їх помітити* (с. 65). Отже, для того щоб стати невидимими, ельфи, гноми, тролі та інші міфічні істоти використовують тільки свої надприродні здібності без жодного технічного оснащення. Незрозуміло, чому перекладач не обрав з-поміж українських відповідників лексемі *shield* найбільш нейтральний, як-от *щит* чи *захист*. Обидва варіанти перекладу не суперечать лексико-семантичному контексту фентезі, чого не можна стверджувати про варіант *екран*, який належить до лексики наукової фантастики.

У рамках реферованої дисертації встановлено, що важливим завданням постає збереження **жанрово-маркованих елементів, що сприяють реалістичності зображеного вторинного світу фентезі, та номінацій науково-фантастичного характеру**, а також передача їх семантики у ПТ. Для елементів фентезі – семантика фентезійності, тобто актуалізація приналежності до вторинного світу фентезі, позначення атрибутів і характеристик цього вигаданого світу; для номінацій науково-фантастичного характеру – семантика інновації, технологічності. Недопустимим виявляється елімінація у ПТ цих лексичних одиниць або нівелювання їх семантики, оскільки це спричиняє втрату ознак обох жанрів. Ефективним виявляється, натомість, генералізація та ампліфікація для елементів фентезі та власне переклад, контекстуальна заміна, експлікація + транскрипція елементів наукової фантастики.

З цієї точки зору потребує коментаря речення *By midnight, Artemis had successfully fed his findings into the Macintosh* («Artemis Fowl», с. 25) та його переклад: *Ще й годинник не вибив опівночі, як Артеміс нарешті завантажив усі здобутки своїх пошуків у «макінтош»* («Artemis Фаул», с. 34). *Macintosh* – це назва лінії комп'ютерів американської фірми Apple, хоча ця інформація, певно, не буде новою для читачів оригіналу. Тому у ВТ під словом *Macintosh* без додаткових пояснень розуміється простий персональний комп'ютер цієї фірми. Натомість у ПТ не кожному читачу-підлітку буде зрозуміло, що йдеться лише про комп'ютер, адже під транскрибованою назвою «макінтош» може матися на увазі будь-який пристрій реальний або науково-фантастичний. У даному випадку використання перекладацького прийому транскрибування недостатньо, адже треба скористатися прийомом експлікації та поряд із транскрибованою назвою зазначити її предметну категорію. Наприклад, замість багатозначного «макінтош» ужити комп'ютер «Макінтош» / комп'ютер серії «Макінтош» або взагалі залишити назву з ВТ без змін на кшталт комп'ютер *Macintosh*. Далі у ПТ саме прийомом експлікації скористався перекладач та вдало відтворив *AppleMacs* (с. 30) як комп'ютери «Епл-Макінтош» (с. 39).

З огляду на перекладознавчу проблематику дослідження встановлено, що при перекладі фентезі дитячої літератури **ідіостилістична складова** першотвору почасти піддається таким змінам, як ампліфікація фразеологізмів, вигуків, емотивних конструкцій, питань та підміна нейтральної лексики розмовною, що виступають елементами «прикрашального стилю» (термін К.І. Чуковського). Ми вважаємо їх прийнятними у ПТ дитячої літератури, адже вони сприяють досягненню більшої емотивності та інтерактивності тексту, оскільки апелюють до реципієнтів ПТ.

Проте абсолютно недопустимим виявляється транспонування нейтральної лексики застарілою, маловживаною, фамільярною та лайливою лексикою в ПТ. Прикладами слугують вживання лексеми *бевзь*, що означає *бовдур*, *йолоп*, у досліджуваних ПТ як варіант перекладу нейтральним одиницям *both of the men* («The Fairy-tale Detectives», с. 89) та *figures* («Artemis Fowl», с. 33). Ми вважаємо іменник *чортонхайка* («Казковий переполох», с. 11) у значенні *автомобіль* не надто вдалим для дитячої літератури як варіант перекладу словосполучення *four-wheel drive* («The Fairy-tale Detectives», с. 7). Незрозумілим не лише дітям – цільовій аудиторії, але й їхнім батькам, може бути застаріле слово *тубільці* («Artemis Фаул», с. 11) у значенні *корінний житель якої-небудь місцевості або країни*, чи такі лексеми, як *потрюхав* («Казковий переполох», с. 53) та *однострій* («Таємниця Червоної Руки», с. 15) як варіант перекладу лексеми *uniform* («The Unusual Suspects», с. 8).

Ампліфікація розмовних та фамільярних лексем у ПТ спричиняє зміни не тільки авторового ідіостилу, але й персонажного та сюжетно-композиційного контекстів. Якщо у мовленні героїв замість нейтрально забарвленої лексики з'являться зневажливі та фамільярні лексичні одиниці у ПТ, зміниться цілісний портрет персонажів, а отже і відповідне враження про них у читачів. Саме тому перекладач не має права вносити такі зміни у персональний контекст трансляту,

оскільки вони призведуть, у тому числі, до деформації персонажної системи та сюжету ПТ.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні визначено інваріантні жанрово-стилістичні ознаки фентезі в англомовній та східнослов'янській лінгвокультурних традиціях у двох жанроформувальних контекстах – хронотопному та персонажному. Жанровий «портрет» фентезі відрізняється у зіставлюваних лінгвотрадиціях. Англомовне фентезі має розгалужену характеристику та охоплює, у тому числі, тексти, які не відповідають жанровому інваріанту фентезі у східнослов'янській лінгвокультурі. Натомість, вони виявляються текстами змікшованого типу та мають ознаки і фентезі, і літературної казки.

Відмінності у жанрово-стилістичній домініанті фентезі породжують труднощі при відтворенні англомовних ВТ українською мовою. При транскодуванні текстів фентезі змікшованого типу з дотриманням репродуктивного способу перекладу ПТ не буде адекватним, адже не відповідатиме жанрово-стилістичним очікуванням цільової аудиторії. Такі тексти повинні піддаватися перекладу-адаптації за допомогою ампліфікації, інтенсифікації чи трансформації різних ступенів на різних рівнях тексту, або отримувати інше жанрове визначення, а саме визначення «літературна казка».

Комплексна методика дослідження жанрово-стилістичної та ідіостилістичної специфіки перекладу фентезі передбачає три етапи. Доперекладознавчий етап слугує визначенню жанрово-стилістичної домініанти фентезі у культурі перекладу і культурі оригіналу та виокремленню інваріантних елементів фентезі та наукової фантастики на різних рівнях тексту. На перекладознавчому етапі досліджуються ВТ і ПТ з метою виявлення адекватності відтворення жанрових ознак й ідіостилістичних особливостей текстів, що слугують матеріалом дослідження, та визначаються способи і прийоми досягнення адекватності як окремих елементів ПТ, так і трансляту в цілому. На третьому етапі дослідження висновується специфіка відтворення у перекладі жанрово-стилістичних та ідіостилістичних характеристик текстів фентезі та фентезі з елементами наукової фантастики у дитячій літературі.

Інваріантними елементами хронотопного контексту фентезі, які визначають жанрову приналежність тексту, постають маркери художнього простору – топоніми і квазітопоніми, та маркери художнього часу – лексеми з темпоральною семантикою. При транскодуванні квазітопонімів і маркерів художнього часу важливо передати у ПТ їх семантику, яка вказує на приналежність до вторинного світу фентезі. Почасти для відтворення квазітопонімів ефективним видається власне переклад. Якщо в основі квазітопоніму лежить okazіоналізм, послуговуються транскрипцією / транслітерацією або транскрипцією / транслітерацією + коментар до ПТ. Обов'язковою метою для перекладу топонімів має бути їх зрозумілість у ПТ, що передбачає врахування особливостей дитячої цільової аудиторії.

Установлено особливості транскодування інваріантних елементів характерологічного контексту в ПТ фентезі. Промовисті власні імена слугують

потужним засобом характеристики персонажів, тому потребують збереження значення при перекладі. Це забезпечується креативними засобами, як-от переклад + інтенсифікація, оказіональний відповідник, утворений на основі звукового символізму, компенсація + ампліфікація, контекстуальна заміна. Для адекватного відтворення міфологічних та фольклорних образів необхідно враховувати міфопоетичні очікування цільової аудиторії з огляду на характеристики цих персонажів та їх аксіологічність у культурі перекладу.

Визначено інваріантні особливості лексико-семантичного контексту фентезі: реалії, квазіреалії, жанрово-марковані елементи, що сприяють реалістичності зображеного вторинного світу фентезі; та наукової фантастики: квазіреалії, номінації науково-фантастичного характеру, терміни, термінологічна характеристика спеціальної лексики. Через поєднання елементів обох жанрів існує небезпека підміни фентезійних квазіреалій науково-фантастичними у ПТ та навпаки. Для перекладу квазіреалій застосовується власне переклад або такі трансформації, як контекстуальна заміна та морфологічна калька. Прийоми транскрипції / транслітерації виявляються неефективними, оскільки не забезпечують передачу семантики цих лексичних одиниць у ПТ, зокрема у дитячій літературі.

Обов'язкового збереження у перекладі потребують жанрово-марковані елементи, що сприяють реалістичності зображеного вторинного світу фентезі, та номінації науково-фантастичного характеру. У кожному окремому випадку ефективним виявляється власне переклад, генералізація, ампліфікація, контекстуальна заміна, експлікація + транскрипція. Недопустимою виявляється елімінація цих одиниць, нівелювання семантики фентезійності (для елементів фентезі) та інновації (для елементів наукової фантастики).

Особливостями відтворення ідіостилю автора постають ампліфікація фразеологізмів, емотивних конструкцій, вигуків, питальних речень у ПТ, що, у цілому, виявляється ознаками «прикрашального перекладу», а тому вважається певною мірою допустимим для текстів дитячої літератури. Небажаними, натомість, постають такі зміни авторового ідіостилю, як уживання застарілих і маловживаних слів, вульгаризмів, лайливої лексики у ПТ, а надто у таких випадках, коли існує ймовірність руйнування образів персонажів та сюжету.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні жанрово-стилістичної та ідіостилістичної специфіки перекладу іншочультурних текстів дитячої літератури з урахуванням її жанрового розмаїття, властивого традиціям певного лінгвокультурного соціуму, з установами їх інваріантних ознак, збереження / незбереження яких у перекладі призводить до адекватності / неадекватності тексту оригінала тексту цільової культури, тобто з акцентом на можливих відмінностях у вихідній та приймаючій лінгвокультурах.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

1. Шапошник О.М. До проблеми перекладу дитячої літератури // Нова філологія : зб. наук. праць. – Вип. 45. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – С. 249–252.

2. Шапошник О. Текст-типологічні особливості народної та літературної казки: порівняльний та перекладознавчий аспекти // Наукове видання Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. – Вип. 41/1. – К. : Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. – С. 294–299.

3. Шапошник О. Емотивність дитячої літератури та проблема її відтворення у перекладі // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць. – Вип. XIV. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2011. – С. 333–339.

4. Шапошник О. Відтворення ідіостилю автора дитячої літератури різних піджанрів // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. – Вип. 104 (1). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 338–343.

5. Шапошник О.М. Проблема збереження текст-типологічних ознак оригіналу у перекладі дитячої літератури (на матеріалі оригіналу та перекладу текста Йоуна Колфера «Артемис Фаул») // Наукове видання Мова і культура : наук. журнал. – Вип. 15. – Т. III (157). – К. : Вид. дім Дмитра Бурого, 2012. – С. 423–429.

6. Shaposhnyk O. Chronotope Features of Fantasy: Cross-Cultural and Translational Aspects // The Advanced Science Journal : open access journal. – Issue 5. – US, 2013. – P. 37–42.

7. Шапошник О.М. Проблема адекватного відтворення характерологічного контексту в перекладі фентезі // Science and Education a New Dimension : Philology. – I (3), Issue 13. – Budapest, 2013. – P. 185–188.

8. Шапошник О. Лінгвокультурні та стилістичні проблеми перекладу фентезі: характерологічний контекст // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць. – Вип. XX. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. – С. 288–293.

9. Шапошник О.М. Проблеми відтворення у перекладі жанрових ознак наукової фантастики: лексико-семантичний контекст // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : зб. наук. праць. – Вип. 46. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. – С. 225–228.

АНОТАЦІЯ

Шапошник О.М. Жанрово-стилістична та ідіостилістична специфіка перекладу фентезі (на матеріалі англomовних текстів сучасної дитячої літератури та їх українських перекладів). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України, Херсон, 2014.

Дисертація присвячена вивченню особливостей відтворення у перекладі жанрово-стилістичних ознак фентезі та авторового ідіостилю. Встановлено відмінності у жанрово-стилістичній домінанті фентезі у різних лінгвокультурних традиціях, а саме в англomовній та східнослов'янській, які обумовлюють коло

перекладацьких труднощів при відтворенні фентезі, зокрема в англо-українському напрямі перекладу. Виокремлено інваріантні елементи хронотопного, характерологічного та лексико-семантичного контекстів фентезі та доведено необхідність їх адекватної передачі у ПТ. Досліджено особливості транспонування лексико-семантичного контексту ВТ фентезі з елементами наукової фантастики та встановлено межі втручання в авторовий ідіостиль при перекладі текстів фентезі у дитячій літературі.

Ключові слова: англomовне фентезі, дитяча література, переклад, жанрово-стилістична домінанта, ідіостиль, хронотопний контекст, характерологічний контекст, лексико-семантичний контекст.

АННОТАЦИЯ

Шапошник О.Н. Жанрово-стилистическая и идиостилистическая специфика перевода фэнтези (на материале англоязычных текстов современной детской литературы и их украинских переводов). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Херсонский государственный университет Министерства образования и науки Украины, Херсон, 2014.

Диссертация посвящена изучению особенностей воссоздания в переводе жанрово-стилистических признаков фэнтези и авторского идиостиля. Выявлены отличия в жанрово-стилистической доминанте фэнтези в разных лингвокультурных традициях, а именно англоязычной и восточнославянской, которые обуславливают наличие переводческих трудностей при воссоздании фэнтези, в частности, и с английского языка на украинский. Установлены инвариантные элементы хронотопного, характерологического и лексико-семантического контекстов фэнтези, необходимые для достижения адекватного воспроизведения этого жанра в переводе. Исследованы особенности транспонирования лексико-семантического контекста исходного текста фэнтези с элементами научной фантастики и определена допустимая степень изменений авторского идиостиля в процессе перевода текстов фэнтези в детской литературе.

Ключевые слова: англоязычное фэнтези, детская литература, перевод, жанрово-стилистическая доминанта, идиостиль, хронотопный контекст, характерологический контекст, лексико-семантический контекст.

SUMMARY

Shaposhnyk O.M. Genre Stylistic Specificity of Fantasy vs Author's Style in Translation (Case Study of the English Texts of Modern Children's Literature and their Ukrainian Translations). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.16 – Translation Studies. – Kherson State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kherson, 2014.

This thesis highlights the peculiarities of fantasy translation as to its genre stylistic features and author's style. The differences in genre stylistic dominant of

fantasy in English-language linguistic and cultural tradition, on the one hand, and in east Slavic tradition, on the other, are distinguished. The divergent genre features of fantasy are revealed in chronotopical and personage contexts.

The indicated distinctions in conception of fantasy and its genre stylistic characteristics in different linguistic and cultural traditions acquire primary significance from translational perspective. Theoretically the target text (TT) should correspond to genre stylistic stereotypes of the target audience. But it has been stated in the thesis that not all English texts of fantasy in case of reproductive translation into Ukrainian would respond to the genre stylistic expectations of the target audience. The discrepancy is considerable to such an extent that certain source texts (ST) of fantasy in English-language linguistic and cultural tradition according to its genre features, chronotopical and personage markers in particular, correlate with literary fairy tale in east Slavic linguistic and cultural tradition. It has been denoted that at the stage of pre-translation analysis the genre should be identified in terms of not the source, but target linguistic and cultural tradition. In order to satisfy the target audience's expectations a translator should undertake translational adaptation that includes transformation / elimination of ST elements or amplification of the needed genre features in the TT. Otherwise, the TT should acquire another genre definition that is literary fairy tale.

The invariant genre elements of fantasy that serve for adequate TT are determined in chronotopical, personage, lexical and semantic contexts.

The invariant elements of chronotopical context are spatial markers (toponyms, toponyms-quaz) and time markers. Toponyms-quaz and time markers need accurate rendering of their meaning as these lexical units play an important role in representation of the secondary world in the text of fantasy. Taking into consideration the age of the recipients of children's literature it becomes obvious that toponyms and toponyms-quaz are to be understandable for children. To reach this aim a translator should use word-for-word translation or resort to creative translation methods: amplification, transcription / transliteration + comments in the TT.

The invariant elements of fantasy personage context are speaking names, mythological and folklore images. In the thesis it has been elucidated that for translation of speaking names both the meaning and the form are supposed to be important. Thus, for rendering of speaking names a translator may use word-for-word translation + intensification, substitution, including variants where substitution is based on the use of onomatopoeia. The adequate TT of fantasy should respond to not only genre and stylistic expectations of the target audience but also to its mythological and poetical stereotypes that are focused on mythological and folklore characters.

In the thesis it is outlined the problem of lexical and semantic context rendering in mixed text types – those texts that combine both genre features of fantasy and science fiction. Thus, the invariant elements of fantasy in lexical and semantic context are as follows: realias, realias-quaz, genre marked lexical units. It has been also ascertained that the invariant elements of science fiction are realias-quaz, terms and genre marked lexical units. For rendering of such mixed text types it's necessary not to substitute science fiction realias-quaz and genre marked lexical units for fantasy ones and vice

versa as it leads to the destruction of the author's message and may bring changes into lexical and semantic context as well as chronotopical and personage ones.

The attention in the research work is also focused on the problem of the author's style rendering within the peculiarities of children's literature. It has been stated that amplification of phraseological units, emotive constructions, exclamations and questions in the TT is an acceptable transformation of the ST as it strengthens emotiveness and interaction of the text. But substitution of neutral words for vulgarisms in direct speech in the TT is considered to be inadmissible in children's literature all the more it produces a negative effect on characters' images.

Key words: English-language fantasy, children's literature, translation, genre stylistic dominant, author's style, chronotopical context, personage context, lexical and semantic context.

Підписано до друку 01.09.2014. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 78.

Віддруковано з готових оригінал-макетів в ТОВ "Айлант"
Свідоцтво про реєстрацію ХС №1 від 20.08.2000 р.
73000, м. Херсон, пров. Пугачова, 5/20
тел.: 49-33-48.

